

ЕКСПОРТ-ПРОМОУШН У ВИМІРІ ЕВОЛЮЦІЇ ГЛОБАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ РЕГУЛЯТОРІВ

©2019 ПУГАЧЕВСЬКА К. С.

УДК 339.562:64.033

JEL: F13; F43; F52

Пугачевська К. С. Експорт-промоушн у вимірі еволюції глобальних торговельних регуляторів

Запропонована наукова стаття присвячена актуальному питанню ідентифікації можливостей застосування інструментів просування вітчизняного експорту в умовах дії низки глобальних інституціональних регуляторів. Мета статті полягає в дослідженні поняття «експорт-промоушн» у вимірі глобальних торговельних регуляторів. Розвиток світового господарства впродовж останніх десятиліть характеризується поглибленням інтернаціоналізації економічних відносин, що проявляється в посиленні взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік, якісні зміни характеру торговельно-економічних відносин країн, появі нових форм міжнародної торгівлі та методів її регулювання (зокрема розвитку практики використання інструментів нетарифного регулювання як засобу захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції). Систематизація поглядів щодо вільної торгівлі дозволила виявити певні зрушення в частині розмивання безумовності судження про її вигідність. Обґрунтовано, що політика фритрейдерства може не бути «технічно оптимальною», але при цьому залишається «прагматично оптимальною», тобто в умовах нестачі інформації та проблем, притаманних будь-якій системі селективного протекціонізму, вільна торгівля залишається політикою, у результаті якої найімовірнішим є досягнення максимально можливого рівня економічної ефективності. Висупереч тенденції зростаючої відкритості національних економік політика фритрейдерства має свої особливості в різних групах країн і найімовірніше підпорядковується детермінантам, зумовленим специфікою національних і регіональних моделей економічного розвитку, які, своєю чергою, відображають пріоритети, обумовлені як об'єктивними факторами (зокрема, наявністю природних ресурсів, розмір і географічне розташування країни та ін.), так і суб'єктивно встановленими орієнтирами.

Ключові слова: експортна орієнтованість, просування експорту, відкрита економіка, політика фритрейдерства, міжнародна конкурентоспроможність.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-41-48>

Табл.: 1. **Бібл.:** 17.

Пугачевська Катерина Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри зовнішньоекономічної діяльності підприємства, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: kpugachevska@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0473-3119>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-2288-2016>

УДК 339.562:64.033

JEL: F13; F43; F52

Пугачевская Е. С. Экспорт-промоушн в измерении эволюции глобальных торговых регуляторов

Предложенная научная статья посвящена актуальному вопросу идентификации возможностей применения инструментов продвижения отечественного экспорта в условиях действия ряда глобальных институциональных регуляторов. Цель статьи заключается в исследовании понятия «экспорт-промоушн» в измерении глобальных торговых регуляторов. Развитие мирового хозяйства в течение последних десятилетий характеризуется углублением интернационализации экономических отношений и проявляется в усилении взаимосвязи и взаимозависимости национальных экономик, качественном изменении характера торгово-экономических отношений стран, появлении новых форм международной торговли и методов её регулирования (в частности, развитие практики использования инструментов нетарифного регулирования как средства защиты внутреннего рынка от иностранной конкуренции). Систематизация взглядов о свободной торговле позволила выявить определенные сдвиги в части размытия безусловности суждения о её полезности. Обосновано, что политика фритрейдерства может не быть «технически оптимальной», но при этом остается «прагматично оптимальной». Иными словами, в условиях недостатка информации и проблем, присущих любой системе селективного протекционизма, свободная торговля остается политикой, в результате которой наиболее вероятным является достижение максимально возможного уровня экономической эффективности. Вопреки тенденции растущей открытости национальных экономик политика фритрейдерства имеет свои особенности в различных группах стран и, скорее всего, подчиняется детерминантам, обусловленным спецификой национальных и региональных моделей экономического развития, которые, в свою очередь, отражают приоритеты, обусловленные как объективными факторами (в частности, наличие природных ресурсов, размер и географическое положение страны и др.), так и субъективно установленными ориентирами.

УДК 339.562:64.033

JEL: F13; F43; F52

Pugachevska K. S. Export Promotion in the Context of Evolution of Global Trade Regulators

The proposed scientific article is concerned with the topical issue of identifying the possibilities of applying the instruments for promoting the national exports in the context of effect of a number of global institutional regulators. The article is aimed at researching the concept of «export promotion» in the context of global trade regulators. The development of the world economy over recent decades is characterized by a deepening of the internationalization of economic relations and is manifested in the strengthening of the interconnection and interdependence of national economies, qualitative change in character of the trade and economic relations of countries, the emergence of new forms of international trade and methods of its regulation (in particular, development of the practice of using non-tariff regulatory instruments as a means of protecting the national market from the foreign markets competition). The systematization of views on free trade allowed to identify some shifts in the part of erosion of the certainty of judgment about its usefulness. It is substantiated that the policy of free-trading may not be «technically optimal» but it remains «pragmatically optimal». In other words, in the face of the lack of information and problems inherent in any system of selective protectionism, free trade remains the policy that makes it most likely to reach the highest possible level of economic efficiency. Contrary to the tendency of the increasing openness of national economies, the free-trading policies have their own characteristics in different groups of countries and are likely to be subject to determinants based on the specifics of national and regional models of economic development, which in turn reflect priorities based both on the objective factors (in particular, availability of natural resources, size and geographical location of a country, etc.) and the subjectively set up guidelines.

Ключевые слова: экспортная ориентированность, продвижение экспорта, открытая экономика, политика фритрейдерства, международная конкурентоспособность.

Табл.: 1. Библ.: 17.

Пугачевская Екатерина Сергеевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры внешнеэкономической деятельности предприятия, Киевский национальный торгово-экономический университет (ул. Куото, 19, Киев, 02156, Украина)

E-mail: kpugachevska@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0473-3119>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-2288-2016>

Keywords: export orientation, export promotion, open economy, free-trade policy, international competitiveness.

Tabl.: 1. Bibl.: 17.

Pugachevska Kateryna S. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Foreign Economic Activity of the Enterprise, Kyiv National University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: kpugachevska@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0473-3119>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/M-2288-2016>

Інтенсифікація процесів інтеграції та глобалізації сприяє зростанню масштабності міжнародних торговельно-економічних відносин і обумовлює формування відповідних систем регулювання в рамках глобальних торговельних інституцій. Однак дієвість таких інституцій поступово знижується на користь регіональних і локальних інструментів регулювання торгівлі, що спричиняє необхідність захисту національних економічних інтересів на зовнішніх ринках.

Активна участь господарського комплексу країни в міжнародному поділі праці шляхом входження у світовий економічний простір є необхідною умовою становлення, розвитку та раціонального використання потенціалу національної економіки. Господарська взаємодія із зовнішнім світом у сучасних умовах є каталізатором ринкових трансформацій, який формує поштовх до активізації розвитку інститутів та механізмів, які були слабо розвиненими, та адаптації національної економіки до функціонування в умовах мінливої кон'юнктури на світових товарних ринках.

Водночас зовнішньоекономічні фактори в розвитку національної економіки відіграють неоднозначну роль. З одного боку, залучення у світогосподарські зв'язки та підвищення рівня зовнішньоторгівельної квоти як індикатора економічної відкритості сприяє раціоналізації споживання всіх видів ресурсів і структурній оптимізації національної економіки, підвищенню конкурентоспроможності, у тому числі за рахунок механізму експорт-промоушн, і переходу на нові технологічні рівні. Однак надмірна й економічно невиправдана відкритість національної економіки (вище рівня, що відповідає національним інтересам країни), підвищення залежності як від можливостей збуту виробленої продукції виключно на зовнішніх ринках, так і від поставок імпортного обладнання, технологій і сервісного обслуговування іноземними контрагентами є свідченням негативного впливу зовнішньоекономічних факторів на національну економіку, що, зрештою, призводить до поступової втрати конкурентоспроможності, суттєвої залежності від кон'юнктури світових товарних ринків, ігноруван-

ня національних економічних інтересів, стагнації та повернення країни до більш низьких технологічних укладів.

Теоретичні та практичні аспекти проблематики стимулювання експорту є об'єктом досліджень цілої низки вітчизняних і зарубіжних науковців. Концептуальні засади та специфіка експортної орієнтованості відкритих економік відображено у працях Дж. Бхаттатті, Р. Пребіша, П. Кругмана, В. Гейця, М. Скрпипниченко, В. Сіденка, С. Корабліна, І. Бураковського, В. Мовчан та ін. Сутність регуляторної політики у сфері експорту відображено в роботах Т. Мельник, А. Мазаракі, І. Пузанова. Водночас потребують подальшого дослідження можливості застосування інструментів стимулювання експорту в умовах дії низки глобальних інституціональних регуляторів.

Отже, *мета* статті полягає в дослідженні поняття «експорт-промоушн у вимірі глобальних торговельних регуляторів».

У супереч зусиллям інститутів багатосторонньої торговельної системи та регіональних торговельних союзів перелік протекціоністських бар'єрів, що перешкоджають переміщенню товарів, послуг, капіталу та людей через національні кордони, збільшується. Підтвердженням цьому є практика використання традиційних мит і квот, технічних обмежень імпорту (шляхом впровадження норм безпеки чи стандартів, що відрізняються від тих, які практикують країни-експортери), а також фіскальних, законодавчих і адміністративних бар'єрів. До інструментів захисту внутрішнього ринку можна віднести також системи держпідтримки, держзакупівлі та державний монополізм в окремих секторах економіки.

Зростання рівня протекціонізму за нинішніх умов є парадоксом сучасного суспільства споживання, в якому мало хто купує вітчизняний товар, якщо пропонується дешевий і якісний імпортний аналог. Влада часто зацікавлена в протекціонізмі, побоюючись, що неконтрольоване надходження імпорту може призвести до банкрутства національних підприємств, зменшення зайнятості та податкових надходжень. За таких умов бар'єри роблять імпортом дорожчим або взагалі недоступним, що розширює попит на вітчизняні товари, дозволяє реалізовувати

Роботу виконано в межах НДР «Експорт-промоушн України в умовах дестабілізації глобальних торговельних регуляторів» (номер державної реєстрації 0117U007173).

їх за більш високими цінами, а отже, створюються передумови для зростання вітчизняної економіки, у тому числі за рахунок імпортозаміщення.

У багатьох країнах протекціоністські бар'єри є реакцією влади на зміну в якості товарів і послуг, що імпортуються, зниження рівня суспільної безпеки та державного контролю, а також на небажану перспективу відкриття стратегічних секторів економіки. Виграш від протекціонізму держава отримує у вигляді мит і податкових зборів, а також державного монополізму в ряді секторів, а національні підприємства – у вигляді прибутку, що формується в умовах обмеженої конкуренції.

У класичній теорії міжнародної торгівлі відміна протекціоністських бар'єрів розглядається як благо, оскільки, підвищуючи рівень продажу, вона сприяє нарощуванню багатства. Згідно з класичним постулатами, урядам необхідно підтримувати режим вільної торгівлі, підприємцям, натомість, варто відмовитися від організації виробництва тих товарів, які вигідніше придбати за кордоном, а замість цього варто використовувати абсолютні переваги національної економіки (природні або набуті в результаті вибору кращої технології виробництва) і концентруватися на тому, що можна виготовляти найбільш ефективно і краще інших.

У теорії порівняльних переваг Д. Рікардо розвинув погляди А. Сміта, сконцентрувавши увагу на факторі конкуренції. Згідно з теорією Д. Рікардо, країна може отримати дохід, навіть не володіючи абсолютними перевагами для виробництва того чи іншого товару. Достатньо лише запропонувати його на ринках, де виробництво такого товару менш конкурентоспроможне, тобто потребує відносно більших витрат капіталу та праці. Таким чином, вільна торгівля не обмежує країни в абсолютних перевагах, а стимулює до пошуку порівняльних переваг, у підсумку збільшуючи можливості для отримання доходів і розширюючи загальну пропозицію товарів і послуг.

Економісти ліберального напрямку Дж. С. Міль та А. Маршалл на початку ХХ ст. стверджували, що погляди меркантилістів щодо природи імпорту є односторонніми, натомість вони вбачали в імпорті потужний ресурс економічного зростання, який має ряд ключових переваг:

- ✦ розширення можливостей задоволення потреб країни;
- ✦ підвищення конкуренції, яка веде до усунення консерватизму у виробництві;
- ✦ удосконалення структури економіки за рахунок усунення неефективних структур і перерозподілу ресурсів у більш ефективне виробництво;
- ✦ формування стимулів у вітчизняного виробника підвищувати якість продукції;

- ✦ активізація всіх джерел та ресурсів для переходу країни на більш високий рівень ефективності виробництва.

Своє ставлення до вільної торгівлі в середині ХХ ст. висловили П. Самуельсон, В. Столпер, Р. Джонс, Т. Рибчинський, які розвинули ідеї класиків, визначивши позитивні та негативні чинники відкритої економіки та лібералізації міжнародної торгівлі.

Американські науковці Д. Доллар і А. Крей, використовуючи дані 92 країн світу, підтвердили, що відкритість економіки сприяє економічному зростанню, і рівень доходу країн, що розвиваються, збільшується прямо пропорційно світовому зростанню [1].

Аналогічної думки дотримуються і професори Гарвардського університету Дж. Сакс та Е. Уорнер. Провівши дослідження економік, що розвиваються протягом 1970–1980 рр., вони виявили, що та частина країн, яка характеризувалася високим рівнем відкритості, у середньому зростала в 6 разів швидше, ніж країни – прихильники протекціонізму [2, р. 18–23]. Крім того, на одній із міністерських конференцій у Лондоні, присвяченій проблемам країн, що розвиваються, екс-голова Світової організації торгівлі М. Мур зазначив: «Вільна торгівля протягом останніх 50 років зросла майже в 17 разів, і, незважаючи на високий розрив у рівні економічного розвитку між багатими та бідними країнами, виграш отримують обидві сторони... Зокрема, рівень життя у кожній з груп країн зріс втричі, тривалість життя в країнах, що розвиваються, зросла із 41 до 62 років, освіченість серед дорослого населення зросла із 40% до 70%» [3].

На думку представника неолібералізму Я. Вінера, взаємне усунення митних бар'єрів на шляху переміщення факторів і результатів економічної діяльності обумовлене як потребами виробників у розширенні ринків збуту, так і потребами споживачів у розширенні пропозиції товарів за низькими цінами. У результаті збільшується концентрація торговельних потоків (за Я. Вінером – *trade creation*), а також більш ефективно розподіляються ресурси в межах митного чи інших преференційних союзів. Крім того, як відмічає Я. Вінер, лібералізація може спричинити негативний вплив на країни, що знаходяться за межами торговельного союзу, який проявляється у відсутності торгівлі між її учасниками та третіми країнами (*trade diversion*).

Вагомим внеском у дослідження проблематики лібералізації ринків для зовнішньої торгівлі є обґрунтування політики стратегічної торгівлі (*strategic trade policy*), основна ідея якої полягає в необхідності утримання міцних позицій країни у високотехнологічних галузях, оскільки останні породжують значні позитивні зовнішні ефекти (так звані екстерналії) для економіки [4, с. 95].

Проте серед науковців та представників урядових і неурядових організацій панує думка, що вільна

торгівля не забезпечить економічне зростання всім країнам, а лише призведе до подальшого збагачення економічно розвинених країн [5, с. 50–55]. Такі дискусії особливо загострилися після масштабних антиглобалістських протестів у Сіетлі, Вашингтоні, Брюсселі та Генуї на початку XXI ст. Зокрема, професор міжнародної політичної економіки школи державного управління ім. Дж. Кеннеді Д. Родрік вважає, що в результаті концентрації зусиль на міжнародній інтеграції людські та інші стратегічні ресурси країн, що розвиваються, перенаправляються з пріоритетних напрямів розвитку (освіта, охорона здоров'я, промисловий потенціал і соціальне благополуччя) на менш важливі [6]. Також він обґрунтовує думку, що жодна країна не в змозі розвиватися успішно, нівелюючи міжнародну торгівлю, разом з тим, жодна країна не може розвиватися виключно завдяки торговельній лібералізації. У 1999 р. Д. Родрік у співавторстві з Ф. Родрігесом представили результати спільної праці на основі огляду останніх емпіричних досліджень щодо встановлення зв'язку між рівнем відкритості економіки та її зростанням [7] і визначили, що лібералізація торговельної політики сама по собі не може бути чинником економічного зростання, яке визначається багатьма елементами державної політики. Тобто країни за певної комбінації чинників, за реалізації системного підходу до державної політики могли б досягати економічного зростання і при збереженні певних торговельних обмежень, і навпаки, лібералізація торговельної політики сама по собі не обов'язково приведе до економічного зростання.

За останні роки лібералізаційна політика СОТ дозволила значно зменшити бар'єри на шляху міжнародних потоків товарів і послуг [9], однак діяльність організації щодо формування недискримінаційного торговельного режиму з метою забезпечення рівних умов усім учасникам світового ринку все ще є недостатньо ефективною. Сформований нині порядок регулювання міжнародної торгівлі відповідає інтересам лише вузького кола країн з високим рівнем капіталоємності економіки. Як наслідок, лібералізація зовнішньоторговельного режиму в країнах, які не володіють конкурентними перевагами у високотехнологічних галузях, може призвести до значного обмеження можливостей економічного розвитку. Очевидно, що збереження існуючих правил гри на світовому ринку призводить до асинхронного розвитку національних економік і зростання розриву між передовими та наздоганяючими економіками. За таких умов найбільш ефективною стратегією економічного розвитку в країнах, що мають недостатньо високий технологічний рівень національного виробництва, є формування власного конкурентоспроможного інноваційного сектора.

Професор університету Санкт-Галлена (Швейцарія) С. Євенет, який спеціалізується на проблемах

міжнародної торгівлі й економічного розвитку, вважає, що порушення домовленостей щодо утримання від протекціонізму країнами «Великої двадцятки» (G20) фіксується в середньому «раз на три дні», а заходи, які ведуть до відхилення торгівлі від її розвитку за найбільш оптимальним сценарієм (тобто за відсутності штучних бар'єрів), стосуються 80% товарних позицій. При цьому С. Євенет відмітив певну пасивність СОТ перед загрозами протекціонізму [8].

Результати, що суперечать базовим припущенням, які лежать в основі угод ГАТТ/СОТ, були виявлені Е. Роузом на основі стандартної гравітаційної моделі двосторонньої торгівлі товарами для 175 країн за 1950–1999 рр., зокрема:

- ✦ структура торгівлі країн – членів СОТ кардинально не відрізняється від країн, які не є членами організації;
- ✦ зростання зовнішньої торгівлі в країнах, які приєдналися до СОТ, відбувається, але не тією мірою, як очікується;
- ✦ існує, але не є вагомим, підтвердження тому, що СОТ сприяє зниженню нестабільності та підвищенню передбачуваності розвитку міжнародної торгівлі;
- ✦ немає ґрунтового підтвердження факту, що країни – члени СОТ мають нижчі тарифні та нетарифні бар'єри, ніж країни – не члени.

Результати досліджень свідчать, що Е. Роуз не єдиний, хто не знаходив емпіричного підтвердження позитивним результатам функціонування ГАТТ/СОТ, однак став першим, хто піддав сумніву справедливість основ цієї системи багатосторонніх угод. Розглядаючи всю Бретон-Вудську трійку – МВФ, СБ і ГАТТ/СОТ, він наголошує, що її результативність залишається вкрай низькою.

Показовими є результати, отримані Д. Ірвіном, А. Медіссоном, А. Крюгером, А. Тіне та іншими щодо ступеня кореляції між розвитком міжнародної торгівлі, характером торговельної політики та економічним зростанням. Зокрема, Д. Ірвін у роботі «Довгострокові тенденції у світовій торгівлі та доході» [10] дослідив статистичний зв'язок між розвитком міжнародної торгівлі та світовим доходом за три періоди: довоєнний – 1870–1913 рр., міжвоєнний – 1920–1938 рр. та післявоєнний – 1950–2000 рр. і отримав такі результати:

- ✦ обсяги міжнародної торгівлі зростали швидше, ніж рівень світового доходу впродовж всього досліджуваного (крім міжвоєнного) періоду;
- ✦ дослідження підтвердило гіпотезу щодо того, що впродовж 1973–1984 рр. відбувалася якісна зміна між обсягами міжнародної торгівлі та рівнем світового доходу (порівняно з 1950–1973 рр.), і характеризувалася вона зменшенням показника еластичності світового експорту відносно доходу;

- ✦ починаючи з 1985 р. залежність світового експорту від рівня світового доходу відчутно зміцнилась, але результати дослідження не дають відповіді, за рахунок яких факторів це відбулося.

Сучасна система регулювання міжнародних торговельних відносин розвивається в напрямку зниження ролі окремих інструментів, таких як квоти і мита, внаслідок чого країни-учасниці дедалі частіше використовують латентні заходи захисту національних ринків від іноземної конкуренції, застосування яких важко піддається контролю. Зокрема, країни – члени СОТ широко використовують жорсткі санітарні та фітосанітарні заходи по відношенню до імпорту сільськогосподарської продукції, а також вводять високі технічні стандарти для промислових товарів. Для зміни існуючої ситуації необхідна розробка нових правил, які б регламентували порядок використання санітарних і фітосанітарних заходів, а також технічних стандартів для забезпечення недискримінаційного режиму. Цим питанням приділяється достатньо багато уваги в рамках СОТ, однак активна робота учасників організації у цій сфері не принесла досі суттєвих результатів, що негативно впливає на країни з невисоким рівнем розвитку, які через відмінності у внутрішніх стандартах мають менші можливості для використання санітарних і фітосанітарних вимог у зовнішньоторговельній політиці порівняно з економічно розвиненими країнами.

Найбільших успіхів СОТ досягла у сфері реалізації принципу виняткового тарифного захисту та зменшення протекціоністської ролі мита. Нині, забезпечивши суттєве зменшення митного захисту, СОТ працює над усуненням існуючих тарифних піків і зменшенням тарифної ескалації. Так, основною перешкодою в лібералізації сільськогосподарського сектора залишається збереження високих мит, що встановилися в результаті проведення тарифікації нетарифних бар'єрів. Своєю чергою, для міжнародної торгівлі промисловими товарами проблемою залишається тарифна ескалація, у результаті якої товари з низьким ступенем обробки при ввезенні в країну підпадають під найнижчі ставки митного тарифу. Небезпека цієї тенденції полягає у формуванні менш вигідних умов торгівлі для країн, які спеціалізуються на виробництві продукції з невисокою доданою вартістю.

Водночас, на наш погляд, при виборі економічної політики не так суттєво, чи впливає відкритість на збільшення темпів економічного зростання. Важливіше, чи сприяє вона стійкому зростанню більшою мірою, ніж протекціонізм. Незначна кількість науковців серед прихильників вільної торгівлі стверджує, що відкритість сама по собі є достатнім фактором для забезпечення економічного розвитку. Провідні науковці та економісти, що дотримуються лібераль-

них поглядів, визнають, що за відсутності макроекономічної стабільності, передбачуваної політики держави та надійного дотримання договірних умов малоімовірно, що країна зможе забезпечити значні темпи зростання протягом тривалого періоду часу.

У результаті опитування економістів різних країн наприкінці ХХ ст. було встановлено, що 95% науковців США та 88% Австрії, Франції, Німеччини та Швейцарії поділяють (повністю або із застереженнями) твердження, що мито та імпорتنі квоти знижують загальний економічний добробут. Результати дослідження свідчать, що майже п'ята частина європейських економістів вважає застосування мит і квот вигідним. Більше того, залишається невідомим, яка частина респондентів дотримується думки про безумовну вигідність торгівлі, а яка – лише із застереженнями.

Слід відмітити, що багато переваг протекціоністської політики мають абстрактний характер, і за конкретних обставин можуть виявитись недоліками. Наприклад, при застосуванні протекціоністських заходів зберігається чи навіть збільшується кількість робочих місць в імпортозамінних галузях, захищених від іноземної конкуренції, але зменшується в експортному виробництві. Ось чому у США широкомасштабне обмеження імпорту підтримують, як правило, Американська федерація праці та Конгрес виробничих профспілок, членами якої є, перш за все, працівники імпортозамінних галузей – сталеварної та інших, які найбільше відчувають гостру конкуренцію з боку імпорту, ніж економіка країни в цілому.

Одним із наслідків глобалізації світової економіки, у процесі якої зростає відкритість національних господарств, є відносно вирівнювання умов конкуренції на внутрішньому ринку країни. Уряди більшості країн світу, дотримуючись норм СОТ, забезпечують іноземному бізнесу на своїй території режим найбільшого сприяння або національний режим. У результаті на ринках окремих країн чи їх союзів національні та зарубіжні фірми і підприємства перебувають у практично рівних умовах господарської діяльності [11, с. 76].

Проблематика державної підтримки експорту в рамках СОТ нині регламентується переважно Угодою про субсидії та компенсаційні заходи, а також Угодою про сільське господарство. Однак правове поле СОТ у частині експорт-промоушн значною мірою звужує можливості його застосування в міжнародній торгівлі для окремих країн. За таких умов країни змушені шукати нові легальні шляхи підтримки вітчизняних експортерів. Так, зокрема, необхідність державної підтримки експорту в багатьох країнах, що розвиваються, викликана тим, що у світовій практиці, незважаючи на вимоги СОТ, мають місце протиріччя між економічно розвиненими країнами й об'єднаннями (США, ЄС) та країнами, що розвиваються. Розбіж-

ності національних економічних інтересів різних країн у зовнішньоторговельній сфері призводять до конфлікту інтересів, частота виникнення таї гострота яких зумовили необхідність інституціонального оформлення можливості вирішення та узгодження інтересів у рамках СОТ. При цьому, незважаючи на пріоритет держави як суб'єкта міжнародної торговельної діяльності, ряд науковців вважають, що в цьому процесі все ж таки переважають особисті чи групові інтереси. П. Хейне зазначав, що жодна міжнародна економічна система не отримує підтримки з боку окремої держави, якщо вона не відповідає інтересам тих сил, які контролюють уряд цієї держави [12]. На думку П. Кругмана і М. Обстфельда, торговельну політику на практиці визначають інтереси конкретних осіб та кіл, а не міркування щодо національних вигравів і витрат [13]. Таким чином, з урахуванням зазначеного вище, слід вказати, що на практиці національні інтереси країн світу в ієрархії інтересів стоять вище глобальних.

Експорт-промоушн являє собою державні заходи щодо спрощення процесу реалізації продукції шляхом стимулювання підприємств-експортерів у межах країни і надання їм практичної допомоги за межами країни [14, р. 943]. До таких заходів слід віднести консультації з питань місцевого законодавства і практики ведення підприємницької діяльності, надання експортних кредитів і гарантій на вигідних умовах, інформаційну підтримку і т. ін. Державна підтримка експорту спрямована на зміцнення конкурентоспроможності національних підприємств на міжнародних ринках, створення сприятливих умов для просування інтересів національного бізнесу на зовнішні ринки. Національна підтримка експорту повинна відігравати важливу роль в інтеграції національної економіки у світове господарство, сприяючи зростанню міжнародної конкурентоспроможності країни. Різними заходами уряди країн світу часто здійснюють підтримку підприємств – експортерів продукції з високим ступенем доданої вартості, що стимулює не лише експорт, але й експортне виробництво, а отже, сприяє розвитку економіки в напрямі її високотехнологічності й інноваційності розвитку. Таким чином, стимулювання експорту тісно пов'язане з промисловою політикою та політикою у сфері імпорту, зокрема у випадку високої імпортозалежності країни в товарах для проміжного споживання.

Досвід розвитку нових індустріальних країн (НІК) свідчить, що формування системи підтримки експорту є важливою компонентою політики індустріального розвитку та посилення присутності на відповідних сегментах світового ринку. Крім того, важливою детермінантою у наближенні Китаю до глобального лідерства також була державна підтримка експорту промислової продукції та комплекс заходів, спрямованих на підвищення частки високо-

технологічного виробництва. За обсягами фінансової підтримки експорту Китай протягом останніх років займає перше місце у світі, де цей показник значно перевищує показники країн ОЕСР.

Для просування експортної продукції та збільшення обсягів експорту за сучасних умов може використовуватися цілий ряд заходів та інструментів [15, с. 58]. У науковій літературі представлено різні підходи до класифікації заходів такого стимулювання. Зокрема виділяють: фінансову підтримку; кредитування експорту і страхування експортних кредитів; інформаційно-консультаційну підтримку. На наш погляд, представлена класифікація не повною мірою відображає весь спектр інструментів, що може бути імплементований з метою підтримки підприємств – суб'єктів експорту. На наш погляд, до заходів просування експорту слід віднести створення сприятливих геополітичних і торговельно-економічних умов для підприємств-експортерів; цільові програми стимулювання експорту; лібералізацію валютного, податкового й адміністративного регулювання; інституціональне, фінансове й інформаційне сприяння експорту (*табл. 1*).

Водночас вибір тих чи інших інструментів ґрунтується на таких критеріях: рівень національної безпеки країни; пріоритетність зовнішньоторговельної політики країни (ліберальна, протекціоністська орієнтованість, політика імпортозаміщення); дефіцитність товару на внутрішньому ринку [17].

ВИСНОВКИ

Таким чином, розвиток світового господарства впродовж останніх десятиліть характеризується поглибленням інтернаціоналізації економічних відносин, що проявляється в посиленні взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік, якісній зміні характеру торговельно-економічних відносин країн, появі нових форм міжнародної торгівлі та методів її регулювання, зокрема розвитку практики використання інструментів нетарифного регулювання як засобу захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції.

В економічній науці відбулися певні зрушення щодо розмивання безумовності судження про вигідність вільної торгівлі. Більшість економістів поділяють думку, що вільна торгівля може не бути «технічно оптимальною» політикою, але при цьому залишається «прагматично оптимальною». Інакше кажучи, в умовах нестачі інформації та проблем, притаманних будь-якій системі селективного протекціонізму, вільна торгівля залишається політикою, у результаті якої найімовірнішим є досягнення максимально можливого рівня економічної ефективності.

Для більшості міжнародних економічних організацій глобальна економічна криза 2007–2009 рр. стала суттєвим каталізатором процесів адаптації до викликів нового тисячоліття. Аналізуючи конкретні напрями діяльності СОТ в умовах кризи, важливо

Заходи та інструменти експорт-промоушн на зовнішніх ринках [16, с. 39]

№ з/п	Група заходів	Інструменти
1	Створення сприятливих геополітичних і торговельно-економічних умов для підприємств-експортерів	<ul style="list-style-type: none"> – Формування національного бренду країни; – укладання регіональних торговельних угод на державному рівні; – лобювання інтересів національних товаровиробників і постачальників послуг на зарубіжних ринках; – зацікавленість та участь уряду країни у вирішенні торговельних суперечок; – боротьба з будь-якими обмеженнями на зовнішніх ринках; – заходи торговельно-політичного спрямування (активна участь діяльності міжнародних організаціях, економічна дипломатія та ін.)
2	Лібералізація валютного, податкового й адміністративного регулювання експорту	<ul style="list-style-type: none"> – Спрощення податкових і митних формальностей; – створення централізованих грошових фондів сприяння експорту; – послаблення вимог у частині адміністративного і валютного законодавства
3	Цільові програми сприяння експорту	<ul style="list-style-type: none"> – Розробка галузевих стратегій; – розробка і впровадження програм торговельної експансії; – організація торговельних місій; – пошук зарубіжних контрагентів
4	Інституціональне сприяння експорту	<ul style="list-style-type: none"> – Координація роботи та підтримка міністерств, відомств та інших організацій, що регулюють зовнішньоторговельну політику; – надання в користування експортерам об'єктів національної державної інфраструктури; – кооперація державних установ і приватних компаній у підготовці та здійсненні міжнародних торговельних операцій, підготовка висококваліфікованих фахівців у цій сфері
5	Інформаційне сприяння експорту	<ul style="list-style-type: none"> – Випуск інформаційних проспектів, довідників та інших матеріалів; – надання пакета інформаційних послуг для підприємств-експортерів: – ринкові дослідження міжнародних ринків, галузей, видів економічної діяльності; – створення інформаційно-аналітичних центрів, що надають інформацію про банки, страхові компанії, торговельні палати та промислові союзи у країнах – потенційних контрагентах
6	Заходи фінансового впливу	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечення та полегшення доступу до фінансових ресурсів (експортні кредити, кредитне страхування, експортні гарантії); – інвестиції в розвиток інфраструктури

врахувати, що вона наділена обмеженими можливостями «примусового виконання контракту». На відміну від інших провідних міжнародних економічних організацій, зокрема СБ і МВФ, СОТ не має у своєму розпорядженні ні фінансових ресурсів, ні можливості безпосередньо впливати на фінансові потоки. Отже, вона лише констатує факт порушення торговельної практики та висуває вимоги щодо приведення торговельної практики країни-порушника у відповідність до діючих правил. Якщо такий тиск не приносить результату, то СОТ може лише надати потерпілій стороні право на застосування заходів для компенсації завданої шкоди.

У результаті здійснення лібералізаційної політики СОТ відбувається постійний розвиток системи регулювання міжнародного руху товарів: зростає різноманіття торговельних інструментів та ускладнюються правила їх застосування. Разом із цим у роботі організації відбувається поступове зміщення

акцентів у бік сектора послуг, а також більше уваги приділяється питанням руху капіталу та технологій. Усі ці зміни, перш за все, відповідають інтересам розвинених країн, оскільки формують більш вигідні умови для торгівлі капіталоемними товарами. Держави, які не мають конкурентних переваг у сфері високих технологій, не можуть повною мірою реалізувати всі переваги участі в міжнародній торгівлі.

Уринкових умовах господарювання держава повинна виступати гарантом господарської діяльності компаній, формувати нормативно-правове поле ведення бізнесу й забезпечувати справедливую конкуренцію. Застосування заходів та інструментів державного впливу на експортну діяльність мають бути направлені на зміцнення конкурентних позицій національних експортерів на світовому ринку, згладжування диспропорцій, зумовлених нестабільністю політичного, економічного характеру.

Досвід розвинених країн свідчить про присутність тісного співробітництва державних структур, що здійснюють підтримку експорту, з підприємствами-експортерами, торговельними й фінансовими організаціями.

Підприємства, які використовують державну підтримку, мають більше шансів для отримання вигоди в конкурентній боротьбі на зовнішніх ринках. Водночас експортна діяльність знаходиться під впливом різного роду національних і міжнародних торговельно-економічних факторів зовнішнього середовища, які потребують системного вивчення. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення інструментів стимулювання експорту, які найбільшою мірою впливають на експортну орієнтованість підприємств. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Dollar D., Kraay A.** Growth is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*. 2002. Vol. 7. Issue 3. P. 195–225.
2. **Sachs J. D., Warner A.** Economic Reform and the Process of Global Integration. *Brookings Papers on Economic Activity*. 1995. No. 1. P. 1–118.
3. **Moore M.** Ministerial roundtable on trade and poverty in LDCs. URL: http://www.wto.org/english/news_e/spmm_e/spmm55_e.htm
4. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / Геєць В. М., Шинкарук Л. В., Артьомова Т. І. та ін.; за ред. Л. В. Шинкарук. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2011. 696 с.
5. **Grossman G. M., Helpman E.** Quality Ladders in the Theory of Growth. *Review of Economic Studies*. 1991. Vol. 58. No. 1. P. 43–61.
6. **Rodrik D.** Trading in Illusions. *Foreign Policy*. 2001. No. 123. P. 54–62.
7. **Rodrigues F., Rodrik D.** Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence. *NBER Working Paper*. 1999. No. 7081. P. 82–103.
8. **Evenett S. J., Primo Braga C. A.** WTO Accession: Lessons from Experience. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.540.6217&rep=rep1&type=pdf>
9. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / Точилін В. О., Осташко Т. О., Пустовойт О. В. та ін.; за ред. В. О. Точиліна. Київ, 2009. 640 с.
10. **Irwin D. A.** Long-Run Trends in World Trade and Income. *World Trade Review*. 2002. Vol. 45. Issue 1. P. 89–100.
11. **Пугачевська К. С.** Зовнішня торгівля як детермінанта економічного розвитку в умовах світогосподарських зв'язків. *Економіка та держава*. 2013. № 12. С. 76–79.
12. **Heyne P. T.** Microeconomics: Economic Way of Thinking. 5th ed. Ginn Pr., Highlighting, 1998. 362 p.
13. **Krugman P., Obstfeld M., Melitz M.** International Economics: Theory and Policy. 10th ed. Pearson, 2014. 712 p.
14. **Bhagwati J.** International Trade and Economic Expansion. *American Economic Review*. 1958. Vol. 48. No. 5. P. 941–953.
15. **Кораблін С. О.** Макроекономічна динаміка України: пастка сировинних ринків: монографія. Київ, 2017. 308 с.
16. **Пугачевська К. С.** Інструменти експорт-промоушн за умов глобалізації. *Проблеми економіки*. 2017. № 11. С. 36–41.
17. **Prebisch R.** The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems // United Nations Publication. 1950. URL: https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/29973/002_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y

REFERENCES

- Bhagwati, J. "International Trade and Economic Expansion". *American Economic Review*, vol. 48, no. 5 (1958): 941-953.
- Dollar, D., and Kraay, A. "Growth is Good for the Poor". *Journal of Economic Growth*, vol. 7, no. 3 (2002): 195-225.
- Evenett, S. J., and Primo Braga, C. "A. WTO Accession: Lessons from Experience". <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.540.6217&rep=rep1&type=pdf>
- Grossman, G. M., and Helpman, E. "Quality Ladders in the Theory of Growth". *Review of Economic Studies*, vol. 58, no. 1 (1991): 43-61.
- Heiets, V. M. et al. *Strukturni zminy ta ekonomichni rozvytok Ukrainy* [Structural Changes and Economic Development of Ukraine]. Kyiv: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2011.
- Heyne, P. T. *Microeconomics: Economic Way of Thinking*. Highlighting, 1998.
- Irwin, D. A. "Long-Run Trends in World Trade and Income". *World Trade Review*, vol. 45, no. 1 (2002): 89-100.
- Korablin, S. O. *Makroekonomichna dynamika Ukrainy: pastka syrovynnykh rynkiv* [Macroeconomic Dynamics of Ukraine: The Trap of Commodity Markets]. Kyiv, 2017.
- Krugman, P., Obstfeld, M., and Melitz, M. *International Economics: Theory and Policy*. Pearson, 2014.
- Moore, M. "Ministerial roundtable on trade and poverty in LDCs". http://www.wto.org/english/news_e/spmm_e/spmm55_e.htm
- Prebisch, R. "The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems". United Nations Publication. 1950. https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/29973/002_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Puhachevska, K. S. "Instrumenty eksport-promoushn za umov hlobalizatsii" [Tools for Export Promotion in the Context of Globalization]. *Problemy ekonomiky*, no. 11 (2017): 36-41.
- Puhachevska, K. S. "Zovnishnia torhivlia yak determinanta ekonomichnoho rozvytku v umovakh svitohospodarskykh zviazkiv" [Foreign Trade as a Determinant of Economic Development in a Global Economy Relations]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 12 (2013): 76-79.
- Rodrigues, F., and Rodrik, D. "Trade Policy and Economic Growth: A Skeptic's Guide to the Cross-National Evidence". *NBER Working Paper*, no. 7081 (1999): 82-103.
- Rodrik, D. "Trading in Illusions". *Foreign Policy*, no. 123 (2001): 54-62.
- Sachs, J. D., and Warner, A. "Economic Reform and the Process of Global Integration". *Brookings Papers on Economic Activity*, no. 1 (1995): 1-118.
- Tochylin, V. O. et al. *Rynky realnoho sektora ekonomiky Ukrainy: strukturno-instytutsionalnyi analiz* [Real Economy Sector Markets in Ukraine: Structural-Institutional Analysis]. Kyiv, 2009.